

www.turkishstudies.net/economy

Turkish Studies - Economics, Finance, Politics

eISSN: 2667-5625

Research Article / Araştırma Makalesi

Katılım Bankacılığı Standartları Açısından İslami Uluslararası Faktöring Ürün Analizi

Islamic International Factoring Product Analysis in Terms of Participation Banking Standards

Fatih Kazancı*

Abstract: Conventional factoring transactions are widely used in today's world and contribute to international trade. Although this type of transaction is one of the effective ways for exporters to access post-export financing since it is based on the sale of debt, it has not found a chance to be used in the Islamic banking sector except in Malaysia. Since the use of financing products based on the sale of debt is not permissible in Turkey, the use of Islamic International Factoring, a product of the Factor Chain International (FCI), has been preferred by some participation banks in recent years. This organization has been providing conventional factoring services in the world for many years. In 2019, with a cooperation agreement with the International Islamic Trade Finance Corporation (ITFC), an institution affiliated with the Islamic Development Bank, this organization started to provide Islamic factoring services. Some of the participation banks in Turkey actively use this product under the name of "international supply chain finance", which provides assignment, guarantee and financing services to exporters. For these services, wakala, kafalah and murabaha contracts are utilized respectively. The purpose of this article is to examine the processes of this product, which is used in participation banking, and to determine the issues to be considered in practice and fiqh. In the article, the existing product was analyzed according to the Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) standards. According to the results, the FCI Islamic International Factoring product in use is considered as a sale of debt and has some fiqh problems. In order to solve these problems, the "Murabaha Factoring Model" is designed in the article. The problems in the current product and how the process should be organized to overcome these problems are listed in the conclusion section.

Structured Abstract: Conventional factoring transactions are widely used in today's world and contribute to international trade. Although this type of transaction is one of the effective ways for exporters to access post-export financing since it is based on the sale of debt, it has not found a chance to be used in the Islamic banking sector except in Malaysia. Since the use of financing products based on the sale of debt is not permissible in Turkey, the use of Islamic International Factoring, a product of the Factor Chain International (FCI), has been preferred by some participation banks in recent years. This organization has been providing conventional factoring services in the world for many years. In 2019, with a cooperation agreement with the International Islamic Trade Finance Corporation (ITFC), an institution affiliated with the Islamic Development Bank, this organization started to provide Islamic factoring services. Some of the participation banks in Turkey actively use this product under the name of "international supply chain finance", which provides assignment, guarantee and financing services to exporters. For these services, wakala, kafalah and murabaha contracts are utilized respectively. The purpose of this article is to examine the processes of this product, which is used in

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü

Asst. Prof. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Business and Management Sciences, International Trade and Finance

ORCID 0000-0002-7865-4229

fatih.kazanci@izu.edu.tr

Cite as/ Atf: Kazancı, F. (2024). Katılım bankacılığı standartları açısından islami uluslararası faktöring ürün analizi.

Turkish Studies - Economy, 19(1), 247-265. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.73564>

Received/Geliş: 10 November/Kasım 2023

Accepted/Kabul: 20 March/Mart 2024

Published/Yayın: 25 March/Mart 2024

Checked by plagiarism software

participation banking, and to determine the issues to be considered in practice and fiqh. In the article, the existing product was analyzed according to the Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) standards. According to the results, the FCI Islamic International Factoring product in use is considered as a sale of debt and has some fiqh problems. In order to solve these problems, the "Murabaha Factoring Model" is designed in the article. The problems in the current product and how the process should be organized to overcome these problems are listed in the conclusion section. Islamic factoring has become widespread in some countries in recent years and is carried out under the name of debt sale (bay'al-dayn) in Malaysia and commodity murabaha (tawarruq) in the Gulf States (Mumin & Musa; 2016). Debt sale is a type of financing unsuitable for use in Islamic countries other than Malaysia in terms of fiqh. In addition, the commodity murābaha method, which is based on the tawarruq contract, is also criticized in many Islamic countries, as it is artificial trading in commodity exchanges.

In Turkey, according to the decision of the Central Advisory Board of the Participation Banks Association of Turkey (TKBB), tawarruq is a product that is conditionally permitted to be used only in the liquidity management of participation banks and in the restructuring of the debts of customers who cannot pay their debts on time (TKBB Tawarruq Standard, 2021). Therefore, no factoring product structured on debt sale and/or tawarruq is used in Turkey. Factor Chain International (FCI) has been providing conventional factoring services in the world for many years. In 2019, this firm started providing Islamic factoring services with a cooperation agreement with the International Islamic Trade Finance Corporation (ITFC), affiliated with the Islamic Development Bank (FCI & ITFC, 2019). The Islamic factoring product offered by this company has found a place of use in participation banking in Turkey in recent years. This product was launched in participation banking under the name "International Supply Chain Finance" (UTZF, 2023).

This product, which is structured to provide assignment, guarantee and financing, is structured with a power of attorney contract on the assignment side, a surety contract on the guarantee side and a murabaha contract on the financing side. This product can be characterized as fiqhically unproblematic in terms of assignment and guarantee. However, since murabaha rules are not fully applied on the financing side, it has some problems in terms of fiqh. The subject of our article is to examine the Islamic factoring application used in participation banking from an operational and fiqh perspective. In our article, the operational stages of this product were examined through the available sources and its compliance with the murabaha standard set by AAOIFI was investigated.

The FCI Islamic International Factoring product is actively used by some participation banks in Turkey under the name of "International Supply Chain Finance" as a solution for exporters to access post financing (post-export financing). This product provides exporters with assignment, guarantee and financing services. This product, which does not pose a problem in terms of assignment and guarantee, has some problems in terms of financing. In its current form, the financing phase is considered as a sale of debt and is not accepted in fiqh terms. According to the findings of the general evaluation, when using the FCI Islamic International Factoring product, participation banks should manage their processes by strictly implementing the murabaha processes and pay particular attention to the warnings listed below:

- As a first step before the assignment, the participation bank should purchase the goods from the exporter in cash, thus transferring the ownership of the goods to the bank. The assignment should take place after the import invoice is issued.
- If a contract or invoice has been made between the buyer and seller before the bank's cash purchase process, the process should be initiated after the contract or invoice is canceled.
- In the current FCI process, the exporter is only given power of attorney by the bank to sell the goods on credit on behalf of the participation bank. It is also necessary to conclude a murabaha contract with the importer. Therefore, based on the power of attorney given to the exporter, it is mandatory for the exporter to conclude a murabaha contract with the importer on behalf of the participation bank before the sale of the goods.
- In the murabaha contract to be concluded with the importer, the importer should also be informed about the price of the goods purchased in advance by the bank and the bank's profit rate.

A review of the literature on the subject reveals that there is a consensus among researchers that payments made through discounting in Islamic factoring transactions are an interest-bearing financing transaction. This is because export discounting transactions are based on the sale of debt, which is prohibited

by Islamic law. Since the sale of debt is not prohibited by law in Malaysia, factoring transactions in this country are based on debt sale contracts. In Turkey, products based on the sale of debt are not permitted by law. In Indonesia, factoring transactions are carried out through the commodity murabaha (tawarruq) method. However, the Advisory Board of the TKBB has not given permission for factoring transactions with this method in Turkey. The only product that participation banks can use for factoring in Turkey is the FCI Islamic International Factoring product, which is introduced as a murabaha-like structure.

In our research, we designed how the financing process of this product should comply with AAOIFI's murabaha standard and developed a "Murabaha Factoring Model". The realization of Islamic International Factoring transactions by paying attention to the findings listed in the conclusion section and applying the "Murabaha Factoring Model" will ensure compliance with fiqh rules. Thus, both the trust in interest-free finance will increase in the society and exporters will be able to access post-export financing in an interest-free manner. Thanks to the widespread use of interest-free financing instruments that comply with fiqh, international trade will be developed and the contribution of interest-free finance to the development of the economies of Islamic countries will increase.

Keywords: International Trade, Export Finance, Factoring, Islamic Factoring, Islamic Banking, Murabaha

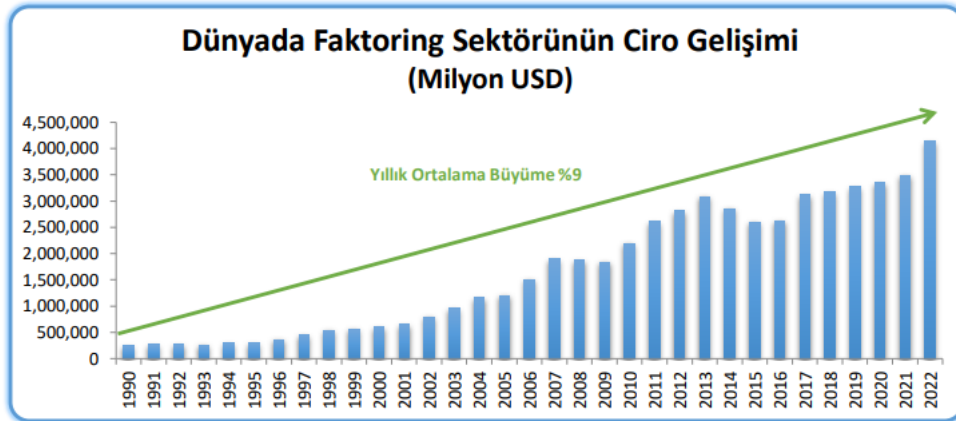
Öz: Konvansiyonel faktöring işlemleri günümüz dünyasında yaygın olarak kullanılmakta ve uluslararası ticarete katkı sağlamaktadır. Bu işlem türü ihracatçıların ihracat sonrası finansmana (post finansman) ulaşmalarındaki etkili yollardan biri olmakla birlikte, borç satışına dayandığından, Malezya haricindeki İslami bankacılık sektöründe kullanım şansı bulamamıştır. Borç satışına dayalı finansman ürünlerinin Türkiye'de kullanımı fiqh'e uygun bulunmadığı için, son yıllarda Uluslararası Faktör Zinciri (Factor Chain International-FCI) adlı kuruluşun bir ürünü olan İslami Uluslararası Faktöring ürününün kullanımı bazı katılım bankaları tarafından tercih edilmektedir. Bu kuruluş uzun yıllardır dünyada konvansiyonel faktöring hizmeti vermektedir. 2019 yılında İslam Kalkınma Bankası'na bağlı bir kurum olan, Uluslararası İslami Ticaret Finansman Kurumu (ITFC) ile yaptığı iş birliği anlaşması ile bu kuruluş, İslami faktöring hizmeti de vermeye başlamıştır. Türkiye'deki katılım bankalarından bazılarında bu ürün "uluslararası tedarik zinciri finansmanı" adı altında aktif bir şekilde kullanılmakta ve bu ürün ile ihracatçılara temlik, garanti ve finansman hizmetleri verilmektedir. Bu hizmetler için sırasıyla; vekâlet, kefalet ve murâbaha sözleşmelerinden yararlanılmaktadır. Makalenin yazılma amacı, katılım bankacılığında kullanım alanı bulan bu ürünün süreçlerinin incelenerek, uygulamada ve fihki anlamda dikkat edilecek hususları belirlemektir. Makalede mevcut ürün İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) standartlarına göre analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuca göre; kullanımda olan FCI İslami Uluslararası Faktöring ürünü borcun satışı hükmünde olup, bazı fihki sorunları içermektedir. Bu sorunların çözümü için makalede "Murâbaha Faktöring Modeli" tasarlanmış olup, mevcut ürünlerdeki sorunların neler olduğu ve bu sorunları gidermek için sürecin nasıl düzenlenmesi gerektiği ise sonuç bölümünde maddeler halinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, İhracat Finansmanı, Faktöring, İslami Faktöring, Katılım Bankacılığı, Murabaha

Giriş

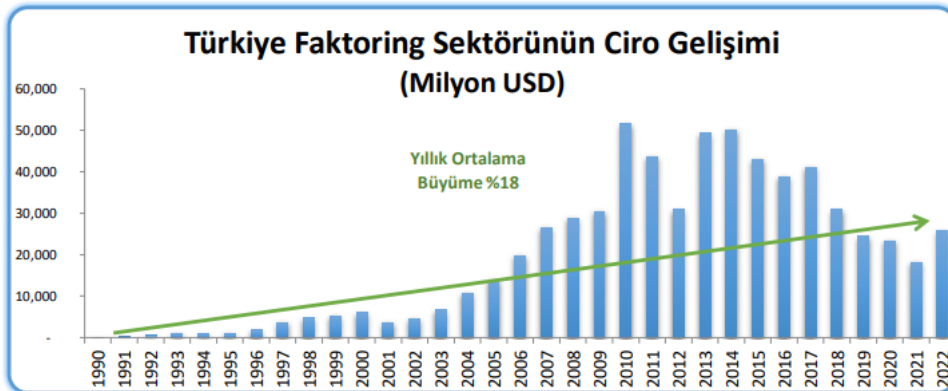
Faktöring, ihracatçı firmaların kredi değerliliğine sahip alacak hesaplarını iskontolu olarak (genellikle faiz artı hizmet ücretlerine eşit) nakit karşılığında sattıkları bir tedarikçi finansmanı türüdür. Faktöring'in en önemli avantajı, yüklenimin satıcının riskinden ziyade alıcının riskine dayanmasıdır. Faktöring işlemleri sayesinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'lere önemli ihracat hizmetleri (ticari krediler, işletme sermayesi vb.) sağlanır. Ancak faktöring, bir kredinin teminatlandırılmasından ziyade alacakların faktör kurum tarafından doğrudan satın alınmasını içerir. Faktöring işlemlerinde, satıcının kredibilitesi önemsiz olmamakla birlikte, sadece ikincil bir öneme sahiptir (The World Bank, 2006).

Dünyada faktöring sektörünün ciro gelişimi Şekil 1'de gösterilmekte olup, sektör 1990 yılından günümüze değin sürekli büyüme eğilimindedir.

Şekil 1: Dünyada Faktöring Sektörünün Ciro Gelişimi (Finansal Kurumlar Birliği, 2023).

Türkiye’de faktöring sektörünün ciro gelişimi Şekil 2’de gösterilmektedir. Türkiye’de sektör dalgalı bir büyüme göstermekte olup, 2014-2021 yılları arasında düşüş eğilimi göstermiştir. 2022 yılında ise sektör yeniden büyümeye başlamıştır. Türkiye’de faktöring sektörünün yıllık ortalama büyümesi %18 olup, dünya yıllık ortalama büyümesinin (%9) iki katıdır.

Şekil 2: Türkiye Faktöring Sektörünün Ciro Gelişimi (Finansal Kurumlar Birliği, 2023).

İslami faktöring yöntemi son yıllarda bazı ülkelerde yaygınlaşmaya başlamış olup, Malezya’da borç satışı (bay’al-dayn), Körfez Ülkelerinde ise emtia murâbahası (teverruk) ürünleriyle gerçekleştirilmektedir (Mumin & Musa, 2016). Borç satışı Malezya dışındaki İslam ülkelerinde fihhi açıdan kullanımı uygun bulunmayan bir finansman türüdür. Bunun yanında teverruk sözleşmesine dayalı olarak gerçekleştirilen emtia murâbahası yöntemi de emtia borsalarında gerçekleştirilen yapay alım satımlar olduklarından, dünya genelinde kullanımı eleştiri konusudur. Türkiye’de teverruk, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Merkezi Danışma Kurulu kararı gereğince; yalnızca katılım bankalarının likidite yönetimlerinde ve borçlarını ödeyemeyen müşterilerin borçlarının yeniden yapılandırılmasında şartlı olarak kullanımına izin verilen bir üründür (TKBB Teverruk Standardı, 2021). Türkiye’de borç satışının fikhîen uygun bulunmaması ve emtia murâbahası ürününe

TKBB tarafından sadece iki işleme özgü olarak sınırlı izin verilmesi nedenleriyle, Türkiye’de borç satışı ve/veya emtia murâbahası üzerine yapılandırılmış bir faktöring ürünü kullanılamamaktadır.

Uluslararası Faktör Zinciri (Factor Chain International FCI) adlı faktöring kuruluşu uzun yıllardır dünyada konvansiyonel faktöring hizmeti vermektedir. 2019 yılında İslam Kalkınma Bankası’na bağlı bir kuruluş olan, Uluslararası İslami Ticaret Finansman Kurumu (ITFC) ile yaptığı iş birliği anlaşması ile bu kuruluş, İslami faktöring hizmeti de vermeye başlamıştır (FCI & ITFC, 2019). Bu kuruluşun sunduğu İslami Uluslararası Faktöring ürünü son yıllarda Türkiye’de katılım bankacılığında kullanım alanı bulmuştur. Bu ürün katılım bankacılığında “Uluslararası Tedarik Zinciri Finansmanı” adıyla lanse edilmiştir (UTZF, 2023).

Temlik, garanti ve finansman sağlamak üzerine yapılandırılmış olan bu ürün; temlik tarafında vekâlet sözleşmesi, garanti tarafında kefalet sözleşmesi ve finansman tarafında da murâbaha sözleşmesi ile kurgulanmıştır. Bu ürün temlik ve garanti açısından fihhi anlamda sorunsuz olarak nitelendirilebilir. Fakat finansman tarafında murâbaha kuralları tam olarak uygulanmadığından, fihhi açıdan bazı sorunlar içermektedir. Bu doğrultuda çalışmanın konusu katılım bankacılığında kullanılan İslami faktöring uygulamasının operasyonel ve fihhi açıdan incelenmesidir. Araştırmada bu ürünün operasyonel aşamaları ulaşılabilen kaynaklar yoluyla incelenmiş ve AAOIFI’nin belirlediği murâbaha standardına olan uyumu araştırılmıştır. Ayrıca bazı fihhi standart koyan kuruluşların faktöring standartları ve murâbaha yöntemi ile uyumu araştırılmıştır. Böylece, sonuç kısmında ifade edilen bulgular ortaya konmuş ve katılım bankacılığının ortaya konulan bulgulara uygun hareket etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Konu literatüre katkı açısından önemlidir. Bunun nedeni, Türkiye’de kullanılan İslami faktöring ürününe ait süreçleri ve ürünün fihhi yönünü inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olmasıdır.

Araştırmada ulaşılan sonuç, bu ürünü kullanan katılım bankalarının murâbaha yöntemine özgü bazı fihhi gereklilikleri de yerine getirmeleri gerekliliğidir. Bu gereklilikler makalenin sonuç kısmında sıralanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, yorumlayıcı yaklaşıma dayanan bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemi, yapılandırılmamış görüşme, yapılandırılmamış gözlem ve döküman inceleme ve benzeri nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olay ve olguların kendi doğal ortamları içerisinde bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasına yönelik olarak nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 39). Araştırma konusu hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içeren döküman incelemesi, gözlem ya da görüşmenin imkân dahilinde olmadığı araştırmalarda veri toplamak için kullanılır. Diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte kullanıldığında ise verilerin çeşitlendirilmesini sağlama ve araştırmanın geçerliğini artırma amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 188-189). Gerçekleştirilen bu çalışmada amaç, günümüzde katılım bankacılığında kullanım alanı bulan FCI İslami Uluslararası Faktöring ürününün katılım bankacılığı kurallarına uygun olup olmadığını belirlemektir. Bu ürünün kurallara uygun olup olmadığının ortaya konması amaçlanırken, yöntemin uygulanması sırasında bir nitel araştırma yöntemi olan döküman/içerik analizi tercih edilmiştir. Araştırma sırasında literatür taraması gerçekleştirilerek ilgili alan yazın incelenmiştir. Bunun için döküman inceleme çalışması gerçekleştirilmiş ve kaynaklar yorumlanarak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu kapsamda dünyada kullanılan hem geleneksel hem de İslami faktöring uygulamaları incelenmiştir. İncelemede çeşitli makaleler, tezler ve internet sitelerinden faydalanılmıştır. Çeşitli fihhi danışma kurulları ve standart koyucuların faktöring hakkında hazırladıkları standartlar da kaynaklardan incelenmiş olup, ayrıca murâbaha işlemlerinin fihhi gereklilikleri de araştırılmıştır. Sonuçta genel bir değerlendirme yapılarak mevcut İslami faktöring işleminin uygulamasında dikkat edilmesi gereken hususlar sonuç bölümünde ortaya konulmuştur. Araştırmada; öncelikle Şafak (1996), Çiftçi (2002), Uyanık (2019) ve Yaşar & Polat (2023)

makaleleri döküman analizi çerçevesinde irdelenmiştir. Sonrasında FCI İslami Uluslararası Faktöring ürününün dünyada ve Türkiye’deki operasyonel işleyişi, FCI (2021) dökümanı irdelenerek açıklanmıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Konu ile ilgili literatür taramasında aşağıda sıralanan makale ve tezlere rastlanmıştır. İlgili araştırmalar geçmişten günümüze olan bir sıralama ile verilmiştir.

Şafak’a göre; bir faktör kurumun alacağı tahsil için katlandığı maliyetler karşılığında ücret alması fıkhen meşrudur. Fakat alacaklı, alacağını vadeden önce talep ederse, faktör kuruluşun işletmeden alacağı ücret faiz hükmünde olacaktır. Alacağın temlik açısından bu işleme hakkın havalesi denilmekte olup, fatura bedelinin tahsili ile uğraşan bir faktör kurum bu hizmeti karşılığında ücret alabilir. Fatura tahsilini yapan faktör kurumun, güvence verdiği alacak için bir miktar ödeme yapması (avans vermesi) ise karz akdine benzemektedir. Bu aşamaya kadar fıkhen bir sorun bulunmamaktadır. Fakat verilen avans karşılığında bir miktar kesinti yapmak faizle kredi vermek anlamına gelmektedir (Şafak, 1996).

Çiftçi, “Faktöring Uygulaması ve İslam Hukukundaki Yeri” adlı yüksek lisans tez çalışmasında faktöring işlemlerini; hizmet işlev fonksiyonu, kredi işlev fonksiyonu ve teminat işlevi fonksiyonları üzerinden incelemiştir. Sonuç olarak, hizmet işlevi olarak yapılan vekâlet ve komisyonculuk işleminin fıkhi açıdan uygun olduğu, kredi işlevi açısından, faktör kuruluşun peşin verdiği nakit para karşılığında vadede aldığı fazlalığın faiz olduğu ve teminat işlevi açısından ise faktör kuruluşun borçlu adına kefil olduğu ve bu kefil konumunun ücret mukabilinde olamayacağı sonuçlarına varmıştır (Çiftçi, 2022).

Razak ve Hodori makalelerinde, mudarebe faktöring adlı bir yöntem tasarlamışlardır. Onlara göre; geleneksel faktöring işlemlerinde kullanılan mekanizma faktör kurumun borcu satın alma maliyetinin ötesinde ödemeler almasına izin verir ki bu riba ile eşdeğerdir ve fıkhen caiz değildir. Buna alternatif olarak Malezya’da İslami faktöring veya i-faktöring uygulaması başlatılmıştır. Malezya’da benimsenen model, borç satışı (bay’al-dayn) modelidir. Bu model, bir firmanın alacaklarını bir faktöre indirimli olarak sattığı borç satışını ifade eder ve esasen geleneksel faktöring uygulamasını yansıtır. Bazı fıkhi alimlerinin görüşlerine dayanarak izin verilmesine rağmen, bu modelin mekanizması kabul edilemez olarak görüldüğü için Körfez ülkelerinde bu modele nadiren rastlanmaktadır (Razak & Hodori, 2016).

RHB Islamic Bank’tan Mumin ve Musa tarafından yazılan makale, emtia murâbahası (teverruk) ve havale yoluyla İslami faktöring ve Bay’ Al-Dayn Bil’ Al-Sila (BDDBS) yoluyla İslami faktöring modellerini incelemiştir. Bu modeller fıkhi alimleri tarafından küresel olarak kabul gördükleri için daha yaygındır. Ancak her iki model de bir emtia ticaret platformu aracılığıyla emtia alım satımını içermektedir. Bu ürün, satıcı veya faktör tarafından karşılanacak ek masraflara neden olmaktadır. Bu nedenle tüm mezhepler tarafından kabul edilebilecek ve aynı zamanda emtia kullanımını veya ihtiyacını da ortadan kaldıracabilecek uyumlu bir mekanizmaya sahip bir faktöring sözleşmesine kesinlikle ihtiyaç vardır (Mumin & Musa, 2016).

Uyanık’ın “Uluslararası İki Faktörlü Tam Hizmet Faktöringi” adlı yüksek lisans tezinde İslami faktöring de incelenmiştir. Uyanık’a göre; faktöring işlemleri murâbaha yöntemine oldukça benzemektedir. Murâbaha yöntemi ile peşin olarak katılım bankası tarafından satın alınan mal, asıl alıcıya vadeli ve kârlı olarak satılır. Malın satıcıdan katılım bankası adına satın alınması esnasında, asıl alıcı katılım bankasını vekâleten temsil eder. Malla ilişkili evrakların asıl alıcı adına düzenlenmesi fıkhi açıdan önem taşımamaktadır. Uluslararası İki Faktörlü Tam Hizmet Faktöring işlem süreçlerinde ise ihracat faktörü, henüz satış sözleşmesi yapılmadan satıcıdan peşin fiyatı ile malları satın almakta ve ihracatçıyı kendi adına malları alıcıya satmak üzere vekil tayin etmektedir. İhracat faktörü alacağın hakkına sahip olmak için ihracatçının düzenlediği satış faturasının kendisine

temlikini talep etmektedir. İki faktör (ithalat ve ihracat faktörü) arasında, ön ödeme veya avans ödemesi benzeri bir finansal işlem gerçekleşmez. Bu nedenle ithalat faktöründen alınan onay ile alacak, ithalat faktörüne vekâlet yolu ile temlik edilir. Böylece uluslararası kurallara bağlı iki faktörlü faktöring işlemi gerçekleştirilmiş olur. FCI, işlemlerin bu süreçlere uygun yapılmasını temin etmek için uluslararası faktöring kurallarında; mal ve hizmet cinsinin fikhi kurallara uygun olması, işlemlerde faiz kelimesinin kullanılmaması ve alacak hakkının faktörde olması yönünde bazı değişiklikler içeren bir “Ek Sözleşme” hazırlamış ve Haziran 2018’de yapılan genel kurulda bu sözleşmeyi kabul etmiştir. Böylece fikhi finansal kurallara göre hareket eden faktör kuruluşlarla (katılım bankaları) konvansiyonel faktöring şirketleri uluslararası faktöring iş birliğine girebilmektedirler. Uluslararası faktöring işlemleri katılım bankacılığında uygulanan vekâlet ve murâbaha işlemleri ile benzerlikler göstermektedir. Uyanık, uluslararası faktöring işlemlerinin, İslami finansın onayladığı mal çeşitlerine uygulanması ve herhangi bir şekilde faiz ile ilişkilendirilmemesi kaydıyla, İslami finans kurallarına tamamen uygun olduğunu ifade etmektedir (Uyanık, 2019).

Fitriani, Asna ve Alfiana’ya göre; İslami finansman ürünlerinden biri olan İslami faktöring işlemi Endonezya’da önemli bir gelişme gösterememiştir. Buna katkıda bulunan faktörlerden biri Endonezyalılar arasında İslami finansal okuryazarlığın düşük seviyede bulunmasıdır. Buradan, İslami finansal okuryazarlık seviyesinin, insanların İslami finansal kurum ürünlerini, özellikle de İslami faktöring ürünlerini kullanma kararları üzerinde etkili olduğu sonucuna varılabilir. Teorik olarak, İslami faktöring hem işletmeler hem de bir bütün olarak İslami finans sektörü için birçok avantaj sunmaktadır (Fitriani, Asna, & Alfiana, 2023).

Yaşar ve Polat’a göre; dünyada yaygın olarak bilinen adıyla “Supplier Chain Finance” veya “Reverse Factoring” ürünlerinin acilen mevcut sisteme entegre edilmesi, kanuni altyapısının hazırlanması, yaygınlığının artırılması, bilişim altyapısının oluşturulması, veri güvenliği ve veri kalitesinin etkin hale getirilmesi ve dijital çözüm süreçlerine dahil edilmesi, ihracat pazar payının artırılması ve ölçek ekonomisine katkı açısından önemlidir. KOBİ’ler için önemli bir ürün olmakla birlikte, stratejik ve kredibilitesi yüksek sektörler olan savunma sanayi, yazılım, otomotiv ve haberleşme gibi sektörler için finansmana ulaşma sorununun giderilmesi, teminat verme sıkıntısı ve düşük maliyetli finansmana ulaşma problemlerini ortadan kaldırma hususlarında başta kamu bankaları ve finans kuruluşları olmak üzere katılım bankalarına da önemli sorumluluklar düşmektedir. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda TKBB bünyesinde geliştirilecek bir yazılım sayesinde bir platform oluşturularak, bu enstrüman şirketler tarafından daha ulaşılabilir bir hale getirilebilir. Böylece günümüzde faaliyette bulunan kamu ve özel katılım bankaları müşteri portföyleri tabanına bu hizmeti sunabilirler (Yaşar & Polat, 2023).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde; İslami faktöring işlemlerinde iskonto gerçekleştirilerek yapılan ödemelerin faiz olduğu hususunda araştırmacıların hemfikir oldukları görülmektedir. Malezya’da faktöring işlemleri borç satış sözleşmesi ile gerçekleştirilmektedir. Fakat bu sözleşme türü Malezya haricinde kabul görmemektedir. Borç sözleşmesine alternatif olan tevruk yöntemi ise hakkındaki fikhi tartışmalara rağmen pek çok İslam ülkesinde kullanılmaya devam edilmektedir. Geleneksel faktöring firmaları aracılığıyla gerçekleştirilen faktöring işlemleri ise her ne kadar günümüzde bazı değişikliklerle İslami faktöring adıyla yaygınlaşsa da pek çok ülkede henüz kullanıma sunulmamıştır.

Konvansiyonel Faktöring İşlemleri

Faktöring işleminin geçmişi eski tarihlere uzanmakla birlikte, günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Faktöring uygulaması kısa vadeli satışlarda daha fazla tercih edilmektedir. Faktöring hem iç hem de dış ticaret işlemlerinde kullanılan bir finansman yöntemidir. Faktöring tanım olarak; mal veya hizmet satışı yapan bir şirketin, bu satışı karşılığında oluşan alacak hakkının bir indirim (iskonto/discount) karşılığında, geri dönülemez bir biçimde bir finansal kuruma

devredilmesidir. Burada bahsedilen finansal kuruma faktör kurum adı verilmektedir. Faktöring sözleşmeleri alıcı (borçlu), satıcı (alacaklı) ve faktör kurum arasında imzalanır. Faktör kurumun pek çok görevi mevcuttur. Bunlar; iç ve dış piyasada oluşan alacakları tahsil etmek, alacakları yönetmek, satıcıya vadeden önce peşin ödeme yapmak ve tahsilat garantisi sağlamaktır. Faktör kurum, alacağı geri dönülemez bir şekilde devralır. Bu nedenle kurum, bu riski bertaraf etmek üzere satış tutarının belli bir oranı kadar komisyon alır. Bunun dışında asıl satış bedelinin belli bir oranında da faiz uygulaması yaparak bir iskonto işlemi gerçekleştirir. Komisyon, faiz ve varsa diğer maliyetler asıl satış tutarından düşülerek kalan kısım satıcıya ödenmektedir (Seyidoğlu, 2016, s. 498).

İhracatçılar faktöring işlemleri sayesinde bazı avantajlara kavuşurlar. Bunlar;

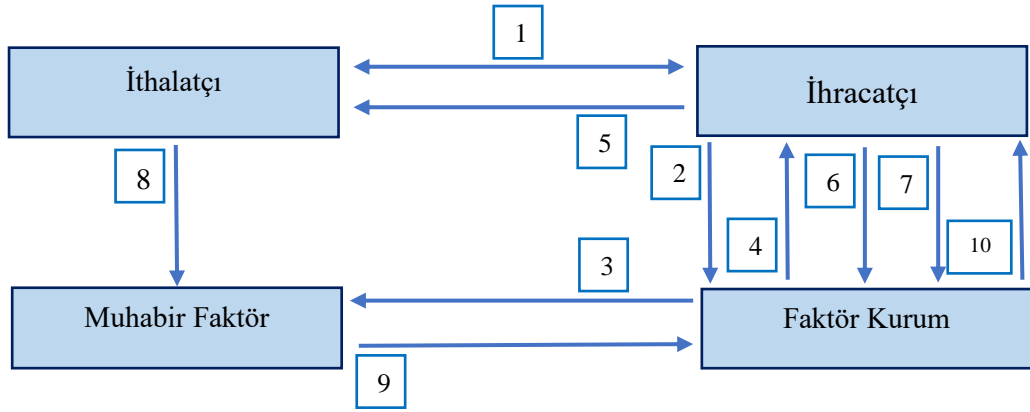
- İhracatçı, alacağının vadesini beklemeden belli bir oranda nakde ulaşır.
- İhracatçı, alacak hakkını finanse etmek için bir finansal kurumdan kredi kullanmışsa bu krediyi bilançosunda borç olarak göstermek zorunda kalmaz.
- İhracatçı, politik risklerden ve kur değişim riski almaktan kurtulur (Seyidoğlu, 2016, s. 498).

Faktöring işleminin amacı, ihracatçıyı satıştan sonra oluşabilecek olan bürokrasiden koruyarak, ihracatçının üretim ve satış konularına daha fazla yoğunlaşmasını sağlamaktır. Faktöring kuruluşları, finansman ihtiyaçları nedeniyle bankalara bağımlı kuruluşlardır. Bu sebeple bankalar tarafından kurulan pek çok faktöring firması günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir. Bankaların ihracatçı finansmanı imkânı ile faktöring işlemlerini birbirlerinden ayırt etmek gerekir. Çünkü bankalar finansmanı ihracatçıya kullanır ve kredi limiti açmadan önce ihracatçının kredi değerliliğini inceleyerek, risk analizi yaparlar. Faktöring kuruluşları ise krediyi, ihracatçıya değil aslında ithalatçıya vermektedir. Bu nedenle, kredi kullandırmadan önce ihracatçının değil ithalatçının kredibilitesini inceleyerek bir risk analizi gerçekleştirirler (Tomanbay, 2003, s. 170).

Faktöring, firmaların kredi değerliliğine sahip alacak hesaplarını iskontolu olarak (genellikle faiz artı hizmet ücretlerine eşit) sattıkları ve anında nakit aldıkları bir tedarikçi finansmanı ürünüdür. Faktöring bir kredi değildir ve işletme sermayesi finansmanı sağlamasına rağmen firmanın bilançosunda ek yükümlülükler yaratmaz. Buna ek olarak, faktoring genellikle "rücusuz" yapılıdır. Bu durumda alacakları satın alan faktör kurum, alıcının ödeme kabiliyetine ilişkin kredi riskini üstlenir. Dolayısıyla faktöring kredi koruması, alacakların takibi, tahsilat hizmetleri ve finansmanı içeren kapsamlı bir finansal hizmettir. Faktöring en önemli avantajı, yüklenimin satıcının riskinden ziyade alacakların (yani alıcının) riskine dayanmasıdır. Faktöring işlemleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'lere önemli ihracat hizmetleri sağlayabilir. Geleneksel ticari krediler gibi faktöring de KOBİ'lere işletme sermayesi finansmanı sağlar. Ancak faktöring, bir kredinin teminatlandırılmasından ziyade alacakların faktör kurum tarafından doğrudan satın alınmasını içerir. Faktöring işlemlerinde satıcının kredibilitesi önemsiz olmamakla birlikte, sadece ikincil bir öneme sahiptir (The World Bank, 2006).

Tedarik zinciri finansmanında faktöring işlemleri ile vadeli alacaklar finanse edilirken, tedarikçi finansmanında tam tersi bir işlem olarak vadeli satışlar finanse edilir. Bu nedenle tedarikçi finansmanı işlemleri ters faktöring (reverse factoring) adıyla da anılır (Eke & Çetiner, 2020). Ters faktöring işlemlerinde alıcı (ithalatçı) tarafından fatura, usulüne uygun olarak kabul edildikten sonra satıcılara fon sağlandığı için satıcıların performans riski ortadan kalkar. Bu işlemde tek risk olarak alıcının kredi riski kalır (Yaşar & Polat, 2023, s. 46).

Geleneksel faktöring işleminin taraflar arasındaki işleyişi Şekil 3'teki gibi gösterilir.

Şekil 3. Faktöring İşleminin Taraflar Arasındaki İşleyişi (Tomanbay, 2003, s. 175)

Faktöring yönteminin işleyişi şu şekildedir:

1. İthalatçı ihracatçıya mal siparişi verir.
2. İhracatçı, faktör kuruma başvurarak ihracat alacağını, faktör kuruma satmak için onay alır. Faktör kurum, ithalatçının ve ihracatçının güvenilirliğini saptamak amacıyla ihracatçıdan; son üç yıllık finansal tabloları, ithalatçının adı ve adresi, ithalatçı ile olan yıllık işlem hacmi, ithalatçının bankasının adı, işlemin vadesi ve vadeye göre garanti limit gereksinimi gibi bilgileri talep eder.
3. Faktör kurum bu bilgileri, ithalatçının ülkesindeki muhabirine aktararak ithalatçı hakkında bilgi toplar. Eş zamanlı olarak ihracatçının güvenilirliği hususunda da araştırma yapar.
4. Faktör kurum, topladığı bilgilerle ihracatın yapılmasını onaylarsa ihracatçı ile faktöring sözleşmesi imzalar. İthalatçının güvenilirliği, ithalatçının ülkesindeki muhabir faktör tarafından incelenir ve muhabir faktörün onayı olmadan ihracata izin verilmez.
5. İhracatçı, faktör kurum ile yaptığı sözleşme üzerine malı ithalatçıya sevk eder. Fatura üzerine not düşülerek ödemenin muhabir faktöre yapılması istenir.
6. İhracatçı yaptığı sözleşme gereğince, fatura ve alacak senetlerini (bono veya poliçe), alacakların devri hususunu düzenleyen bir form ekinde faktör kuruma iletir. İlgili formun ihracatçı ve faktör kurum tarafından imzalanması ile alacak hakkı faktör kuruma devredilmiş olur.
7. İhracatçı, malı gönderdiğini gösteren taşıma belgelerini form ekinde faktöre iletir. Eğer talep ederse ihracata ilişkin alacağının en fazla %80'ini vadeden önce faktör kurumdan tahsil edebilir.
8. İthalatçı vadelerinde mal bedellerini muhabir faktöre öder.
9. Muhabir faktör tahsil ettiği bu bedelleri faktör kuruma transfer eder.
10. Tüm alacakların tahsilinden sonra faktör kurum, fatura bedelinden kalan bakiyeyi (kalan %20'lik kısmı) komisyon ve faizini tahsil ettikten sonra ihracatçıya öder (Tomanbay, 2003, s. 175)

Factor Chain International (FCI) İslami Uluslararası Faktöring Uygulaması

Factor Chain International'ın (FCI) tanımına göre; İslami Uluslararası Faktöring, en az bir faktörün İslami finans kuruluşu olduğu bir uluslararası faktöring işlemidir. FCI, dünyanın en büyük

faktör zincirini oluşturan bir konvansiyonel kuruluştur. 2018’de gerçekleştirilen genel kurulunda FCI, Faizsiz Uluslararası Faktöring ile ilgili bir “Ek Sözleşme” hazırlayarak, dünya çapında kullanıma sunmuştur. 2019 yılında, faizsiz finansın önemli kuruluşlarından biri olan Uluslararası İslami Ticaret Finansman Kurumu (ITFC), FCI ile uluslararası faizsiz faktöring işlemleri yapılabilmesi amacıyla bir iş birliği anlaşması imzalamıştır (FCI & ITFC, s. 2019). 2020 yılında, Türkiye’deki bazı katılım bankaları da FCI’ya üye olarak katılmış ve 2022 yılında, FCI aracılığıyla faizsiz faktöring işlemlerine aracılık etmeye başlamışlardır (UTZF, 2023).

Murâbaha ve faktöring arasında bazı benzerlikler mevcut olup, FCI’ya göre İslami faktöring işlemleri aşağıda sıralanan benzerliklere binaen fıkhi açıdan kabul edilebilir bir araçtır:

- Faktör kurumlar fıkhen uygun siparişleri ve satış sözleşmelerini onaylayabilirler.
- Muhabir faktör kurum alacağın tek sahibidir ve tedarikçinin (ihracatçının) tüm hakları muhabir faktör kuruma devredilir.
- Muhabir faktör kurum, alacağın satın alma bedelini kararlaştırılan herhangi bir tarihte tedarikçiye ödeme yükümlülüğüne sahiptir.
- Alacak, bir mal veya hizmet satışı ile ilgili olmalıdır (FCI, 2021).

Uluslararası Faktöring Genel Kuralları (GRIF) ile faizsiz faktöring arasında aşağıda sıralanan farklılıklar da mevcuttur:

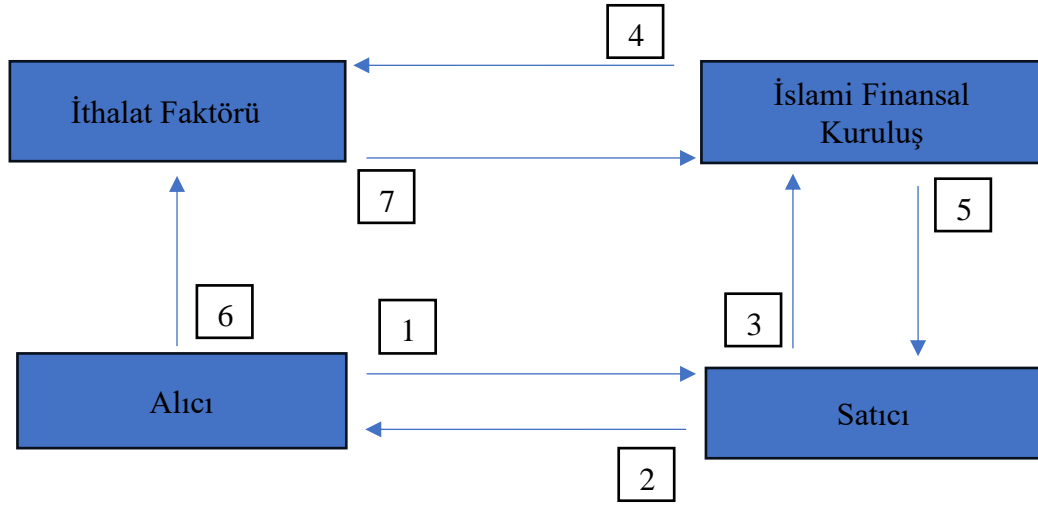
- Fıkhi açıdan faiz yasak olduğu için, ihracat veya ithalat faktörleri tarafından yapılan geç ödemeler faize değil, taraflarca kararlaştırılacak bir geç ödeme tutarına tabidir.
- Fıkhi açıdan bazı mal ve hizmetlerin ticareti yasak olduğundan, ihracat faktörü tarafından yapılacak ilk temlikten önce alacağa ilişkin mal veya hizmet türünün karşı tarafça onaylanması gerekmektedir.
- Temlik yasağı olan işlemler kabul edilmez.

GRIF’te ihracat ve ithalat faktörleri arasında finansmana atıfta bulunulmadığından ve ithalat faktörü onaylanan alacağın satın alma bedelinin herhangi bir indirim/faiz olmaksızın tam tutarını ödemekle sorumlu olduğundan, GRIF’in diğer tüm hüküm ve koşulları bir İslami Uluslararası Faktöring işleminde vekâlet/temlik açısından geçerlidir. Ayrıca fıkhi açıdan İslami ve geleneksel finans kuruluşları arasında ticareti engelleyecek herhangi bir kısıtlama bulunmadığı da unutulmamalıdır. Dolayısıyla işlemler tüm FCI üyelerine açıktır (FCI, 2021).

İslami Uluslararası Faktöring, tıpkı geleneksel uluslararası faktöring işlemlerindeki temlik işlemleri temelinde çalışır. Tek fark yukarıda bahsedilen farklılıkları karşılamak için Ek Sözleşme imzalanmasıdır. Eğer ihracat faktörü bir İslami finans kuruluşu ise, faktöring için İslami finansal araçlardan hangisinin kullanıldığına bağlı olarak ithalat faktörü bazen bir kredi limiti yerine bir sipariş onay talebi alabilir. İslami faktöring için temel olarak hangi İslami finansal araç kullanılırsa kullanılsın alacak, İslami Uluslararası Faktöring için GRIF ve Ek Sözleşme kapsamında ithalat faktörüne tahsis edilir. İşlemlerde, ithalat faktörü açısından, yukarıda listelenen farklılıklar haricinde bir farklılık mevcut değildir (FCI, 2021).

Uyanık’a göre, faktöring işlemleri şu sıralamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle, satıcı alıcıya vade farkını da içeren bir fatura düzenler. Sonra alacağını faktör kuruma temlik yoluyla devreder. Faktör kurum, borçludan alacaklı duruma gelerek satıcıya olan borcunu indirimli (iskontolu) olarak peşin bir şekilde öder. Burada faktör kurum, murâbaha işlemine benzer bir işlem yaparak satıcıya borçlanmış, alıcıdan alacaklanmış ve satıcıya olan borcunu ödemiştir. Murâbaha işlemlerinde bir katılım bankası borçludan vade farkı tahsil ederken, faktöring işlemlerinde satıcıya iskonto uygulamaktadır. Her iki işlem türünde de alıcılar finansal kurumlar tarafından kredilendirilir (Uyanık, 2023).

Şekil 4’te FCI İslami Uluslararası Faktöring işleminin iş akışı gösterilmektedir:

Şekil 4. FCI İslami Uluslararası Faktöring İşlemi (FCI, 2021)

İşlem safhaları şöyledir:

1. Alıcı mal almak için satıcıya sipariş verir.
2. Satıcı malları ve faturayı alıcıya gönderir.
3. Satıcı faturasını İslami finansal kuruluşa temlik vererek devreder.
4. İslami finansal kuruluş GRIF ve Ek Sözleşme ile alacağını ithalat faktörüne temlik eder.
5. İslami finansal kuruluş uygun bir İslami finans yöntemi ile satıcıya ödeme yapar. (İhracatçıya malın İslami finansal kuruluş adına satışı için vekâlet verilir. İhracatçı İslami finansal kuruluşun vekili sıfatıyla malı ithalatçıya satar.)
6. Vadede ithalatçı ithalat faktörüne ödemeyi yapar.
7. İthalat faktörü tahsil ettiği ithalat bedelini içerisinde komisyonunu alarak İslami finansal kuruluşa transfer eder (FCI, 2021).

Türkiye’de bazı katılım bankaları faktöring işlemlerini FCI aracılığıyla ve Uluslararası Tedarik Zinciri Finansmanı adıyla gerçekleştirmektedir. Uluslararası Tedarik Zinciri Finansmanı, firmaların mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan yurt dışı vadeli (mal mukabili/açık hesap) alacaklarının banka tarafından temlik alınarak garanti, tahsilat ve finansman hizmetlerinin bir arada sunulduğu komple bir finansman yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Garanti hizmeti; mal mukabili olarak yapılan ihracat işlemlerinde alıcı firmanın acele veya ödeme güçlüğüne düşmesi durumunda alıcı firmaya muhabir kuruluş tarafından tanımlanan limitler dahilinde sağlanan garanti ödemesini, tahsilat hizmeti; alacaklar, temlik yoluyla bankaya geçtiği için muhabir kuruluş tarafından tahsil edilen fatura bedellerinin banka aracılığıyla müşteri hesabına ödenmesini, finansman hizmeti ise garantili olarak tahsilat hizmeti alan satıcının bankadan bu alacağına istinaden finansman kullanmak istemesi ve satıcıya banka tarafından finansman sağlanmasıdır. Bu hizmet, ihracatlarını mal mukabili olarak gerçekleştiren veya gerçekleştirecek olan firmalar için bir güvence sağlamaktadır. Banka, alacağın ödenmeme riskine karşılık olarak fatura tutarının tamamına garanti verir, mevcut ve potansiyel alıcılar için istihbarat hizmeti sağlar, yeni firmalar ile çalışma imkânı sağlar, vade uzatımı sayesinde rekabet gücünü artırır, ihracatçının vadeli çalışma imkânı bulamadığı firmalarla maksimum 180 güne kadar uzun vadelerle çalışabilme imkânı sağlar, alacağın takibini ve tahsilat hizmetini yerine getirir ve finansman imkânı sağlayarak ihracatçının işletme sermayesi ihtiyacını karşılar (UTZF, 2023).

Fıkhi Standart Kuruluşlarının Faktöring Standartları

Bu başlık altında AAOIFI, Malezya Merkez Bankası İslami Hizmetler Yasası ve Endonezya Ulusal Fıkıh Konseyi'nin faktöring işlemleri hakkındaki standartlarına yer verilmiştir. Günümüzde bu kurumlar haricinde faktöring işlemleri üzerine standart yayınlayan bir kuruluşa rastlanmamıştır. Bu kurumlardan AAOIFI, faktöring işlemlerini caiz görmezken, Malezya Merkez Bankası herhangi bir kısıtlama getirmemiş, Endonezya Ulusal Fıkıh Konseyi ise faktöring işleminin finansman aşamasını karz hükmünde değerlendirmiş ve işlemi yapan tarafın işlem yapması karşılığında ücret almasının uygun olduğuna karar vermiştir.

AAOIFI faktöring standardı

AAOIFI'nin borç satışı ile ilgili 59 nolu standardının 9/6/1 maddesinde "faktöring" tanımı şöyledir:

"Faktöring, bir kurumun fatura edilmiş ticari alacaklarının tamamını veya belli bir kısmını, önceden kararlaştırılmış bir bedel karşılığında, alacaklı kurumun yerine geçerek, üstlendiği borçlar bakımından alacaklı kurumun yerini alan ve bu borçların tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın, bedellerini derhal veya vadesinde kuruma ödemekle yükümlü olan bir faktöre devrettiği sözleşmedir."

Standardın 5/2 nolu maddesine göre; parasal bir borcun, satış anında teslimi mümkün olan bir mal veya intifa hakkı ya da hizmet karşılığında satılmasına izin verilir. Bu nedenle, örneğin üçüncü bir şahsın borcunu selem sermayesi yapmak gibi vadeli teslimatı olan bir mal karşılığında para borcunun satılmasına izin verilmez. Aynı şekilde, konusu ve teslimi belli olmayan bir intifa hakkı veya bir hizmet karşılığında (para borcunu) satmak da caiz değildir.

Standardın 9/6/2 maddesinde; "fıkhi kurallara göre parasal borç, standardın (5/2) maddesine göre, bir mal, intifa hakkı veya teslim konuları olan bir hizmet için satın alınmadıkça, faturaların iskonto (faktöring) ile satın alma sözleşmesi yapılmasına izin verilmez (AAOIFI, 2023, s. 16-17).

Malezya Merkez Bankası İslami Finansal Hizmetler Yasasında faktöring standardı

Malezya Merkez Bankası'nın 2013 yılında yayınladığı İslami Finansal Hizmetler Yasası'nın 502 nolu maddesinde İslami faktöring, "fıkha uygun herhangi bir işlemde kaynaklanan herhangi bir kişiye ait borçların veya diğer mali yükümlülüklerin edinilmesi işi" olarak tanımlanmaktadır (Malaysia Factoring, 2013, s. 19). Aynı yasanın 222 nolu yorum kısmında ise İslami finansal aracılık faaliyetlerinin İslami faktöring işlemlerini de kapsadığından bahsedilmektedir (Malaysia Factoring, 2013, s. 116). Bu tanımlamalardan, Malezya Merkez Bankası'nın faktöring işlemlerine herhangi bir kısıtlama getirmediği anlaşılmaktadır.

Endonezya Ulusal Fıkıh Konseyi'ne göre faktöring standardı

Endonezya Ulusal Fıkıh Konseyi'nin (DSN) 67/DSN-MUI/III/2008 sayılı fetvasına göre; faktöring işlemlerinde kullanılan sözleşme, vekâlet bil icradır. Bu sözleşmede alacağın sahibi olan taraf, başka bir tarafı satış belgelerini işleme koymak ve borçludan veya borçlu tarafından atanan taraftan alacakları tahsil etmek için yetkilendirir. Temsilci olarak atanan taraf, borçludan veya borçlu tarafından atanan taraftan ödemeleri tahsil etmek için alacaklara sahip olan taraf adına hareket eder. Sözleşmenin bir parçası olarak, temsilci olarak atanan taraf, alacakları olan taraflara alacakları tutarında kefalet fonu (karz) sağlayabilir. Bu kefalet fonu, alacakların tahsilinden elde edilen gelirlerle iade edilebilir. Alacakların tahsilindeki hizmetlerinin karşılığı olarak, temsilci olarak atanan taraf bir ücret alabilir. Bu ücretin miktarı sözleşme sırasında kararlaştırılmalı ve borçlu olunan miktardan hesaplanan bir yüzde şeklinde değil, nominal olarak belirtilmelidir. Ücret ödemeleri kurtarma fonları kullanılarak veya sözleşmedeki anlaşmaya göre yapılabilir. Bu hükümde, vekâlet sözleşmesi ile karz sözleşmesi arasında bağlantı kurulmasına izin verilmez (Fitriani vd., 2023, s. 177).

Murâbaha Sözleşmeleri

Murâbaha, bir malın satın alım fiyatının ya da maliyetinin müşteriye belirtilerek, bu fiyatın üzerine belirli bir kâr konup peşin ya da vadeli olarak satılması işlemidir. Katılım bankalarında murâbaha uygulanırken, müşterinin talimatı ve satın alım vaadiyle bir mal katılım bankasınca ilk satıcıdan satın alınır. Sonrasında satın alım fiyatı veya maliyetin üzerine belirli bir kâr ilave edilip müşteriye vadeli bir şekilde satılır. Bu işlem sürecine günümüzde murâbaha denildiği gibi, banka murâbahası, finansal murâbaha, satın alma vaadinde bulunana vadeli satış veya çağdaş murâbaha adları verilmektedir (TKBB Murâbaha Standardı, 2021, s. 4).

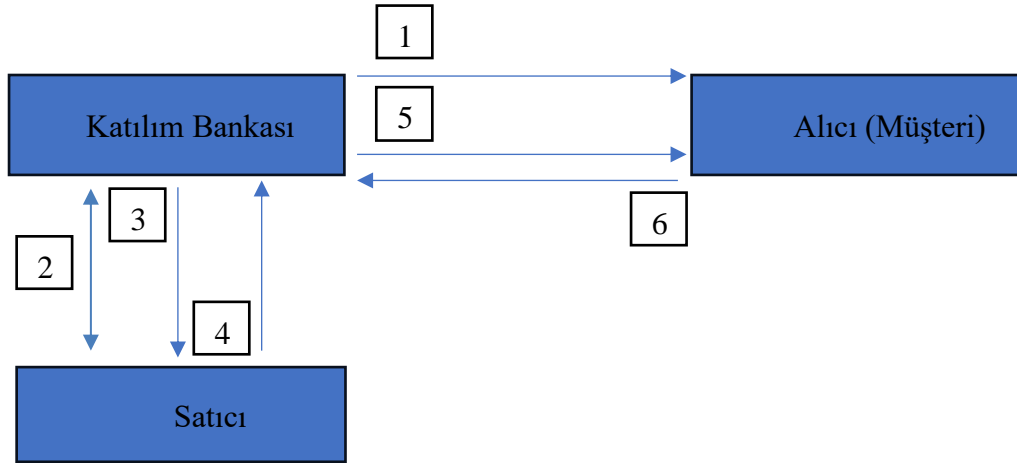
TKBB Merkezi Danışma Kurulu'nun 2021 yılında yayınladığı murâbaha standardına göre genel hükümler şu şekildedir:

1. Murâbaha işlem seti içerisindeki her iki satış sözleşmesi de satış sözleşmelerinin akdedilmesi ve geçerliliği için aranan genel şartlara uygun olmalıdır.

2. Katılım bankası tarafından, malın hem alış fiyatı hem de bu fiyata eklenen kâr müşteriye beyan edilmek zorundadır.

3. İlk sözleşmenin satın bedeli misli mallardan olmalıdır. Bunun nedeni malın alım fiyatının objektif olarak saptanabilmesi içindir (TKBB Murâbaha Standardı, 2021, s. 4).

Murâbaha yöntemi ile yurtiçinde finansman kullandırım aşamaları Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Murabaha Yöntemi ile Yurtiçi Fon Kullandırım Aşamaları (Kahf, 2021)

İşlem akışı aşağıdaki gibidir:

1. Müşteri (alıcı) ile faizsiz banka arasında, müşterinin faizsiz banka tarafından satın alınan malı satın alacağına dair bir satın alma vaadi sözleşmesi imzalanır. Sözleşme içeriğinde; sipariş edilen malın tanımı, niteliği, maliyeti ve bankaya ödenecek olan kâr oranı yer alır. Katılım bankası tarafından, banka adına belirtilen fiyata ve belirtilen malı satın alması için müşteriye vekâlet verilir.

2. Banka (vekili olan müşterisi aracılığıyla) ile satıcı arasında, bedelin satıcıya derhal (nakit) veya belgelerin alınması üzerine ödeneceğine dair bir satın alma sözleşmesi imzalanır.

3. Bedel banka tarafından doğrudan satıcıya ödenir.

4. Banka malı, vekili olan müşterisi aracılığıyla satın alır.

5. Malın satın alınmasından sonra, banka ile müşteri arasında ikinci bir satış sözleşmesi imzalanır. Bu sözleşme ile mal, müşteriye maliyet artı kâr ile satılır.

6. Malın bankadan (vekili olan müşterisi aracılığıyla) alıcıya teslimi ile ikinci satış işlemi gerçekleşmiş olur ve vadelerde taksit ödemeleri başlar (Kahf, 2021).

Genel Değerlendirme

AAOIFI'nin 2002 yılında yayınladığı 8 nolu murâbaha standardına göre İslami bankalar yukarıda sıralanan işlem süreçlerinde Tablo 1'de sıralanan maddelere uymak zorundadırlar.

Tablo 1: AAOIFI Murâbaha Standardında Konu ile İlgili Bazı Maddeler
(AAOIFI, 2022, s. 201-213)

Madde Numarası	Maddenin İçeriği
2/2/1	Bankanın müşterisi satıcı tarafından yapılan icabı önceden kabul etti ise bu durum satış sözleşmesinin önceden kabul edildiği anlamına gelecektir. Bu durumda bankanın sözleşmeye konu olan mal üzerinden bir murâbaha işlemi gerçekleştirmesi caiz olmayacaktır.
2/2/2	Bu durumda akit ilişkisi oluşturan ilişkinin sonlandırılması gerekir. Bunun için tarafların ikâle işlemi ile önceden yapılan sözleşmeyi feshetmeleri gerekir.
3/1/1	Bankanın bir malın mülkiyetini üzerine almadan önce murâbaha yöntemi ile satışını yapması caiz değildir. Bu nedenle banka ilk satıcı ile malı satın almak üzere sözleşme yapmalı ve malı hakikaten ya da hükmen teslim almalıdır. Ancak bu işlemden sonra müşteri ile murâbaha sözleşmesi akdetmelidir. Hükmen teslim için malın teslimi anlamına gelen belgelerin teslim alınması veya mal üzerinde tasarrufta bulunma imkânına sahip olunması yeterli olacaktır. Banka ile ilk satıcı arasındaki satış sözleşmesi batıl olursa yani bu satış banka için tam bir mülkiyet oluşturmazsa murâbaha satışı da geçersiz kabul edilecektir.
3/1/2	Bankanın yazışma ya da mesajlaşma yoluyla karşılıklı olarak icap ve kabulde bulunması da sözleşme akdetmesi manasına gelir.
4/1	Bankanın yalnızca murâbaha konusu malın mülkiyetini devralması ve bu sayede murâbaha sözleşmesinin başka bir işleme gerek kalmadan kendiliğinden kurulmuş sayması caiz değildir.
4/6	Bankanın malı satarken murâbaha sözleşmesi imzalaması durumunda malın bedeli ile satış kârının taraflarca tam olarak bilinmesi ve tespiti gerekir.
4/7	Bankanın uygulayacağı satış kârının tutarı tam olarak belirlenmelidir. Sadece toplam satış tutarının müşteriye açıklanması yeterli değildir. Kâr miktarı maktu olabileceği gibi alış fiyatına göre oransal bir meblağ olarak belirlenebilir.

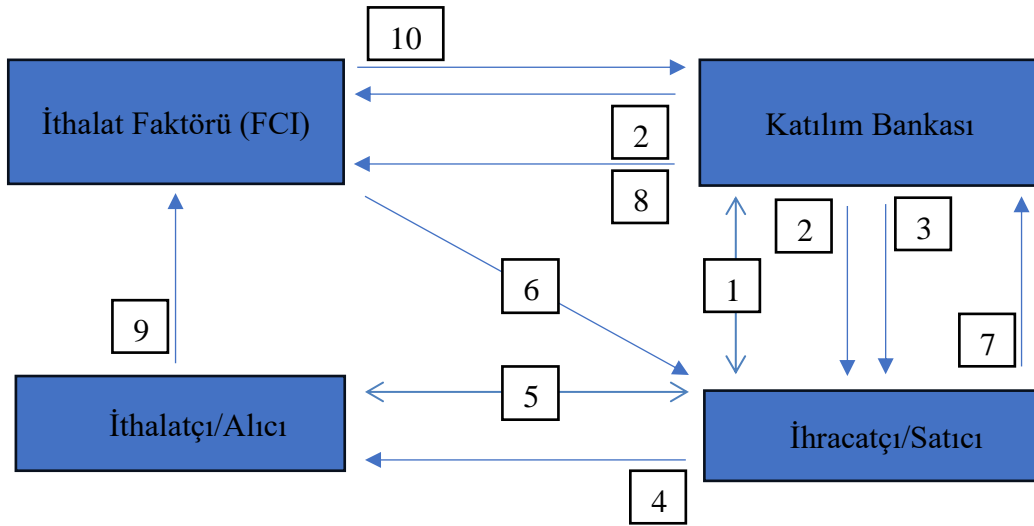
Tablo 1'de sıralanmış olan AAOIFI murâbaha standardı maddeleri gereğince mevcut İslami Uluslararası Faktöring ürünü kullanılırken süreç içerisinde bazı uygulama değişikliklerinin yapılması gerekmektedir. Yapılması gerekli görülen değişiklikler Tablo 2'de detaylandırılmıştır.

Tablo 2: Mevcut İslami Uluslararası Faktöring Uygulaması ve Uygulamada Yapılması Gerekli Değişiklikler (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.)

Konu	Mevcut İslami Uluslararası Faktöring Uygulaması	Uygulamada Yapılması Gerekli Değişiklikler
Temlik işlemi ve malın mülkiyetinin bankaya geçirilmesi	İslami faktöring uygulamasında sadece temlik işlemi yapılmakta ve bu işlem karşılığında ihracatçıya bedel ödenmektedir. Standardın 3/1/1 maddesine göre, bankanın malın mülkiyetini hakiki ya da hükmi olarak üzerine almadan ithalatçıya murâbaha yoluyla herhangi bir satışı gerçekleştirmemesi gerekir.	Önce katılım bankası tarafından mal peşin olarak ihracatçıdan satın alınmalı ve böylece malın mülkiyeti hakiki ya da hükmi olarak bankaya geçmelidir. Temlik işlemi ithalat faturası kesildikten sonra gerçekleştirilmelidir. Çünkü gerçekleştirilen temlik işlemi malın banka tarafından satın alınması değil, malın alacak hakkının satın alınması işlemidir.
Murâbaha öncesi satıcının sözleşme yapması veya fatura düzenlemesi	AAOIFI murâbaha standardının 2/2/1 nolu maddesine göre; murâbaha işlemlerinde banka tarafından mal ihracatçıdan satın alınmadan önce ihracatçı ve ithalatçının aralarında bir satış sözleşmesi yapmamış ve ithalatçıya satış faturasının kesilmemiş olması gerekir. İslami faktöring işleminde ise ithalatçıya satış faturası kesildikten sonra işlemler başlatılmakta ve banka tarafından mal satın alınmadan önce ihracatçıya avans ödemesi yapılmaktadır.	Malın katılım bankası tarafından satın alınması öncesinde bu durum sorgulanmalı ve sözleşme yapıldı/fatura kesildi ise bu sözleşmenin/faturanın taraflar arasında feshedilmesinden/iptal edilmesinde sonra katılım bankası tarafından malın peşin satın alım süreci başlatılmalıdır. Bunun nedeni, malın ithalatçıya satıldığına dair bir belge olan faturanın kesilmiş olmasıdır. Bu durum AAOIFI 2/2/1 standardına aykırıdır.
Murâbahada peşin alım sonrası alıcı ile murabaha sözleşmesinin yapılması	Uygulamada bankanın ithalatçı (alıcı) ile bir murâbaha akdi yaptığına dair süreç içerisinde bir aşama mevcut değildir. Süreçlerde sadece katılım bankalarının sisteme bir murâbaha projesi girdiği (Yaşar & Polat, 2023, s. 42) ve katılım bankası tarafından ihracatçıya verilen satış vekâletine istinaden mal satışı gerçekleştirilmekte olduğu ifade edilmektedir (Şekil 2).	4/1 nolu standartta; “bankanın yalnızca murâbaha konusu malın mülkiyetini devralması nedeniyle murâbaha sözleşmesinin başka bir işleme gerek kalmadan kendiliğinden kurulmuş sayması caiz değildir.” denmektedir. Bu nedenle ihracatçının katılım bankası adına ithalatçı ile herhangi uygun bir yolla (yazışma veya mesajlaşma yoluyla) murâbaha sözleşmesi kurması ve sonrasında satış faturasını kesip malı sevketmesi gerekir.
Peşin alım bedelinin ve murâbaha kârının ithalatçıya bildirim	İhracatçı katılım bankasına vekâleten ithalatçıya mal satışı yaparken malın katılım bankası tarafından peşin alım bedeli ve banka kârı hakkında ithalatçıya bir bilgi vermemektedir.	4/6 nolu standarda göre, murabaha sözleşmesi yapılırken banka tarafından ithalatçıya malın peşin alım bedeli ve kâr oranı iletilmelidir.

Günümüzde FCI aracılığıyla gerçekleştirilen İslami Uluslararası Faktöring işlemi temlik yoluyla alacağın katılım bankasına devrini içermektedir. Bu devir işlemi sonucunda alacağın satışı işlemi gerçekleştirilmekte olup, bu işlem fıkhi anlamda kabul edilmeyen bir finansman yöntemidir. Katılım bankası bu işlemde temlik yoluyla malı değil, malın satışından doğan alacak hakkını satın almaktadır.

İslami Uluslararası Faktöring işlemine ait tüm işlem süreçleri, AAOIFI murâbaha standardına uygun olarak gerçekleştirilerek (Şekil 6) bu işlem fikhi anlamda uygun bir hale getirilebilir. Katılım bankaları İslami Uluslararası Faktöring işlemi gerçekleştirirken finansman aşamasında murâbaha şartlarına sıkı bir şekilde uymalıdır. Bunu sağlamak için Şekil 6.'da verilen "Murâbaha Faktöring Modeli" yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 6. Murâbaha Faktöring Modeli (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

İşlem süreçleri şu şekildedir:

1. İhracatçı ile katılım bankası arasında bir peşin alım sözleşmesi akdedilir. Eşzamanlı olarak katılım bankası tarafından ithalat faktörü olan FCI'ya işleme ait tüm bilgiler iletilir.
2. Peşin alım sözleşmesine istinaden, katılım bankası tarafından ihracatçının peşin fiyatı içeren faturası karşılığında kendisine ödeme yapılır.
3. Katılım bankası tarafından ihracatçıya malın katılım bankası adına ithalatçıya satışı için vekâlet verilir.
4. İhracatçı, vadeli fiyatı içeren satış faturasını, ayrıca diğer gerekli belgeleri ve malı hazırlayarak ithalatçıya gönderir.
5. İhracatçı, ithalatçı ile katılım bankasının vekili olarak murâbaha sözleşmesi akdederek, bu sözleşmede malın banka tarafından peşin alım fiyatı ve banka kârı da belirtilir.
6. FCI ihracatçıya, ithalatçının kefil olduğunu bildirir.
7. İhracatçı vadeli fiyatı içeren satış faturasını katılım bankasına temlik vererek devreder.
8. Katılım bankası FCI'ya alacağını temlik eder.
9. Vade tarihinde FCI, ithalatçıdan bedeli tahsil eder.
10. FCI, tahsil ettiği bedelden komisyon tutarını keserek, katılım bankasına ödeme yapar.

Sonuç

FCI İslami Uluslararası Faktöring adlı ürün, ihracatçıların post finansmana (ihracat sonrası finansman) ulaşmasında bir çözüm olarak Türkiye’de “Uluslararası Tedarik Zinciri Finansmanı” adıyla bazı katılım bankaları tarafından aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ürün ihracatçılara temlik, kefalet (garanti) ve finansman hizmetleri sunmaktadır. Temlik ve kefalet (garanti) açısından fıkhen sorun taşımayan bu ürün, finansman açısından ise bazı sorunları içermektedir. Mevcut haliyle “finansman aşaması” alacağın satışı hükmünde olup fihhi anlamda kabul görmeyen bir yapıdadır.

Yapılan genel değerlendirmede ulaşılan bulgulara göre, katılım bankaları FCI İslami Uluslararası Faktöring ürününü kullanırlarken murâbaha süreçlerini sıkı bir şekilde uygulayarak (Şekil 6) süreçlerini yönetmeli ve aşağıda sıralanan uyarıları özellikle dikkate almalıdırlar:

- Temlikten önceki ilk iş olarak katılım bankası tarafından mal peşin olarak ihracatçıdan satın alınmalı ve böylece malın mülkiyeti hükmi olarak bankaya geçmelidir. Temlik işlemi ithalat faturası kesildikten sonra gerçekleştirilmelidir.
- Bankanın peşin alım sürecinden önce, alıcı ve satıcı aralarında sözleşme yapıldı veya fatura kesildi ise sözleşme veya fatura iptal edildikten sonra süreç başlatılmalıdır.
- Mevcut FCI sürecinde sadece katılım bankası adına malın vadeli satılması için ihracatçıya banka tarafından vekâlet verilmektedir. Ayrıca ithalatçı ile bir murâbaha sözleşmesi de akdedilmesi gereklidir. Bu nedenle ihracatçıya verilen vekâlete istinaden, mal satışı öncesinde katılım bankası adına ihracatçının ithalatçı ile bir murâbaha sözleşmesi de akdetmesi zorunludur.
- İthalatçı ile yapılacak olan murâbaha sözleşmesinde ithalatçıya malın banka tarafından peşin alındığı bedel ve bankanın kâr oranı da iletilmelidir.

Konu ile ilgili literatür incelemesinde, İslami faktöring işlemlerinde iskonto yoluyla yapılan ödemelerin faizli bir finansman işlemi olduğu hususunda araştırmacıların fikir birliğinde oldukları görülmektedir. Bunun nedeni, ihracat işlemlerinin iskontosunun fıkhen yasak olan borç satışına dayanmasıdır. Malezya’da fıkhen borç satışı yasaklı olmadığından, bu ülkede faktöring işlemleri borç satış sözleşmelerine istinaden gerçekleştirilir. Türkiye’de ise borç satışına dayalı ürünler fıkhen kullanılamamaktadır. Endonezya’da ise faktöring işlemleri emtia murâbahası (teverruk) yöntemi ile yapılmaktadır. Fakat Türkiye’de bu yöntemle faktöring işlemleri yapılması için TKBB Danışma Kurulu tarafından izin verilmemiştir.

Türkiye’de katılım bankalarının faktöring amacıyla kullanabildikleri tek ürün, murâbaha benzeri bir yapı olarak tanımlanan FCI İslami Uluslararası Faktöring ürünüdür. Araştırmamızda bu ürünün finansman sürecinin AAOIFI’nin murâbaha standardına nasıl uyması gerektiği tasarlanmış ve bir “Murâbaha Faktöring Modeli” geliştirilmiştir.

Sonuç bölümünde sıralanan bulgulara dikkat edilerek ve “Murâbaha Faktöring Modeli” uygulanarak İslami Uluslararası Faktöring işlemlerinin gerçekleştirilmesi, fihhi kurallara uyulmasını sağlayacaktır. Böylece hem toplumda faizsiz finansa olan güven artacak hem de ihracatçıların ihracat sonrası finansmana faizsiz bir şekilde ulaşmalarına imkân tanınacaktır. Fıkhen uygun faizsiz finansman araçlarının yaygınlaşması sayesinde, uluslararası ticaretin geliştirilmesi sağlanarak, İslam ülkelerinin ekonomilerinin kalkınmasına İslami finans da katkı sağlamış olacaktır.

Kaynakça

- AAOIFI (2022). *Faizsiz finans standartları*. TKBB Yayınları. Yayın No: 10.
- AAOIFI (2023). *The AAOIFI shari'ah standard no. (59): Sale of debt*. https://aaoifi.com/themen-code-pdf-viewer-/?lang=en&tnc_pvw=ZmlsZT1odHRwOi8vYWFvaWZpLmNvbS93cC1jb250ZW50L3VwbG9hZHMvMjAyMi8wMy9BQU9JRkktU1MuLU5vLi01OS1TYWxIL9mLURlYnQtRW5nLnBkZiZzZXR0aW5ncz0wMDEwMDAxMTEwMDAwMDExMTAwJmxhbm9ZW4tVVM= (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Billah, M.M. (2019). *Islamic financial products (principles, instruments and structures)*. Palgrave Macmillan.
- Çiftçi, H. (2002). *Factoring uygulaması ve İslam hukukundaki yeri*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Eke, S., & Çetiner, M. (2020). İhracatta tedarikçi kredi riskinin garanti altına alınmasında faktöring, ihracat artışına ve ekonomik büyümeye desteği. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 181–200. <https://doi.org/10.29106/fesa.730637>
- FCI (2021). *The market potential of Islamic international factoring*. <http://online.fliphtml5.com/uzvev/gjgd/#p=33> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- FCI & ITFC (2019). *FCI and the ITFC sign agreement to create the Islamic factoring chapter*. <https://www.howwemadeitinafrica.com/fci-and-the-itfc-sign-agreement-to-create-theislamic-factoring-chapter/63354/> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Finansal Kurumlar Birliği (2023). Faktöring sektör raporları. <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/factoring-sektor-raporlari/> (Erişim Tarihi: 24.02.2024).
- Fitriani, R., Asna, N., & Alfiana, N. (2023). Lack of sharia financial literacy as a factor causing less attention to sharia factoring in Indonesia. *Journal of Sharia Economics*, 5(1), 169-185.
- Gundogdu, A.S. (2018). The rise of Islamic finance: 2-step murabaha. *Asia-Pacific Management Accounting Journal (APMAJ)*, 13(1), 107-130.
- Hassan, M.K., & Lewis, M.K. (2007). *Handbook of Islamic banking*. Edward Elgard.
- ITFC Murâbaha Financing (2006). *Two step murâbaha financing*. Kuveyt Turk Participation Bank.
- Kahf, M. (2021). *Training Islamic Banking*. [http://www.alhudacibe.com/images/Presentations%20on%20Islamic%20Banking%20and%20Finance/Bai%20\(Murabahah,Salam%20&%20Istisna%20\)/Islamic%20Finance%20by%20Monzer%20Khaf%20.pdf](http://www.alhudacibe.com/images/Presentations%20on%20Islamic%20Banking%20and%20Finance/Bai%20(Murabahah,Salam%20&%20Istisna%20)/Islamic%20Finance%20by%20Monzer%20Khaf%20.pdf) (Erişim Tarihi: 28.06.2023).
- Katılım Finans (2020). *İslami finansta pencere modeli*. <https://katilimfinans.com.tr/dergi/islami-finansta-pencere-modeli-h12825.html> (Erişim Tarihi: 02.10.2023).
- Malaysia Factoring (2013). *Islamic Financial Services Act 2013*. <https://www.bnm.gov.my/documents/20124/8102422b-e6dd-d149-8db0-e3637e89ed5c> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Mumin A.M.A., & Musa, A.A. (2016). *Islamic factoring agreement: practical in Malaysia's environment*. <https://www.islamicfinancenews.com/islamic-factoring-agreement-practical-in-malysias-environment.html> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Razak, M. R., & Hodori M. A. (2016). *Mudarabah factoring model for SMEs*. <http://210.19.122.171:8081/handle/INCEIF/2677> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Seyidoğlu, H. (2016). *Uluslararası finans*. Yılmaz Basın Yayın ve Kâğıt.

- Şafak, A. (1996). Mukayeseli hukuk açısından factoring ve komisyonculuk işlemleri. *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. Kombad Yayınları.
- The World Bank (2006). *Export financing for SME's: The role of factoring*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/916461468331756323/pdf/382390Trade1Note1291Klapper01PUBLIC1.pdf> (Erişim Tarihi: 02.10.2023).
- Tomanbay, M. (2003). *Dış ticaret rejimi ve ihracatın finansmanı*. Hatiboğlu Yayınları.
- TKBB Murâbaha Standardı (2021). *TKBB katılım finansı standartları, standart no: 3*. <https://tkbb.danismakurulu.org.tr/uploads/standartlar/ac2e3876713408175ef81c949f8bacdf.pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2023).
- TKBB Teverruk Standardı (2021). *TKBB katılım finansı standartları, standart no: 2*. <https://tkbb.danismakurulu.org.tr/uploads/standartlar/bb8e98b97bf9157d54125d6349a36d1d.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- UTZF (2023). *Uluslararası tedarik zinciri finansmanı (UTZF)*. <https://www.kuveytturk.com.tr/kobi/dis-ticaret/finansman/ihracatin-finansmani> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Uyanık, R.Y. (2003). *Faktöring, faiz ve İslam*. http://web.boun.edu.tr/uyanik/Boun/Factoring/Entries/2010/8/9_Factoring,_Faiz_ve_Islam.html (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Uyanık, R.Y. (2019). *İki faktörlü uluslararası tam hizmet faktoringi ve Türkiye uygulamasındaki farklılıklar*. [Yüksek lisans tezi]. Özyeğin Üniversitesi.
- Yaşar, H., & Polat, A. (2023). Türkiye’de tedarikçi finansmanı ve katılım bankacılığı uygulaması. *Journal of Islamic Economics*, 3(2), 38-59.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.